

Німчук В.В., член-кореспондент Національної академії наук України, доктор філологічних наук, професор (Україна)
 Сенів М.Г., доктор філологічних наук, професор (Україна)
 Слухай Н.В., доктор філологічних наук, професор (Україна)
 Снитко О.С., доктор філологічних наук, професор (Україна)
 Швачко С.О., академік Академії наук вищої школи України, доктор філологічних наук, професор (Україна)
 Шевченко І.С., академік Академії наук вищої школи України, доктор філологічних наук, професор (Україна)
 Шинкарук В.Д., академік Академії наук вищої освіти України, доктор філологічних наук, професор (Україна)
 Черниш Т.О., доктор філологічних наук, професор (Україна)
 Майборода В.К., академік Академії наук вищої школи України, доктор педагогічних наук, професор (Україна)
 Ніколаєва С.Ю., доктор педагогічних наук, професор (Україна)
 Олійник В.В., академік Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор (Україна)
 Онкович Г.В., доктор педагогічних наук, професор (Україна)
 Таланова Ж.В., доктор педагогічних наук (Україна)
 Алькема В.Г., доктор економічних наук, професор (Україна)
 Власов В.І., доктор економічних наук, професор (Україна)
 Гонта О.І., доктор економічних наук, професор (Україна)
 Кутаєв Ш.К., доктор економічних наук, професор (Російська Федерація)
 Петухова О.М., доктор економічних наук (Україна)
 Полова О.В., доктор політичних наук, професор (Російська Федерація)
 Старостенко Г.Г., доктор економічних наук, професор, кандидат соціологічних наук (Україна)
 Чижевська Л.В., академік Академії економічних наук України, доктор економічних наук, професор (Україна)

РЕДАКТОРИ, ВІДПОВІДАЛЬНІ СЕКРЕТАРІ НАУКОВИХ СЕРІЙ

• **ФІЛОСОФІЯ**

РЕДАКТОРИ

Зінченко В.В., доктор філософських наук (Україна)
 Ятченко А.Д., кандидат філософських наук, доцент (Україна)
 Відповідальний секретар – Ношин Я.І. (Україна)

• **ФІЛОЛОГІЯ**

РЕДАКТОРИ

Поліна Г.В., кандидат філологічних наук, доцент (Україна)
 Деркач Н.В., кандидат філологічних наук, доцент (Україна)
 Відповідальний секретар – Гладка М.А. (Україна)

• **ПЕДАГОГІКА**

РЕДАКТОР

Акініна Н.Л., кандидат педагогічних наук, доцент (Україна)
 Відповідальний секретар – Мичак Н.Г. (Україна)

• **ЕКОНОМІКА**

РЕДАКТОР

Кігель В.Р., кандидат економічних наук, доцент (Україна)
 Відповідальний секретар – Патраш Л.А. (Україна)

З М І С Т

**РОЗДІЛ I
ФІЛОСОФІЯ**

КОМУНІКАТИВНИЙ ДИСКУРС СУСПІЛЬСТВА І ДІАЛОГІКА:
 ЛІНГВОФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ
 Борисов О.О. 1
 ІНСТИТУЦІЙНИЙ ВИМІР СУЧАСНИХ ГЛОБАЛЬНИХ
 ТРАНСФОРМАЦІЙ СУСПІЛЬНОГО РОЗВИТКУ В МОДЕЛЯХ ОСВІТИ
 Зінченко В.В. 13

**РОЗДІЛ II
ФІЛОЛОГІЯ**

ДИСКУРСИВНИЙ ТА ТЕКСТОВИЙ АСПЕКТИ АНІМАЦІЙНОЇ
 КОМУНІКАЦІЇ
 Васильєва О.Г. 27
 ЛІНГВІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ АРГУМЕНТАЦІЇ В СУЧАСНОМУ
 ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСІ
 Гладка М.А. 37
 СЛОВОСКЛАДАННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ
 Данилюк Л.В. 42
 СПЕЦИФІКА АКТУАЛІЗАЦІЇ ТЕМПОРАЛЬНИХ ОЗНАК
 АНГЛІЙСЬКОГО МОВЛЕННЯ: ФІЗИЧНИЙ І ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИЙ
 АСПЕКТИ
 Деркач Н.В. 48
 КОМУНІКАТИВНА ФУНКЦІЯ ХУДОЖЕСТВЕННОГО
 ПРОИЗВЕДЕНИЯ В ПРОЦЕССЕ ОБУЧЕНИЯ РУССКОМУ ЯЗЫКУ
 СТУДЕНТОВ-ИНОСТРАНЦЕВ
 Закупра Ж.А. 61
 ЛІНГВАЛЬНО-НЕЛІНГВАЛЬНИЙ КОНТЕКСТ ФОРМУВАННЯ НОВОЇ
 ЯПОНСЬКОЇ МОВИ: ТВОРЧА СПАДЩИНА КЕНКО ХОСІ
 Пирогов В.Л. 68
 К ВОПРОСУ О ЛИНГВОКОГНИТИВНОМ АНАЛИЗЕ ДИСКУРСА
 (НА ПРИМЕРЕ РЕЧИ М.Л. КИНГА «I HAVE A DREAM»)
 Полина А.В. 88
 ЛЕКСИЧНІ ІННОВАЦІЇ І МОВА СУЧАСНИХ МАС-МЕДІА УКРАЇНИ
 Романчук С.М. 100

speech sound v anglijskom jazyke / A.I. Smirnickij, O.S. Ahmanova // Doklady i soobshhenija In-ta jazykoznanija. – M., 1952).

14. Царев П.В. Сложные слова в английском языке / П.В. Царев. – М., 1979. – 126 с. (Carev P.V. Slozhnye slova v anglijskom jazyke / P.V. Carev. – M., 1979. – 126 s.).

15. Янко Н.А. Реализация потенции основ существительного в современном английском словосложении: автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04 / Н.А. Янко. – Киев, 1978. (Janko N.A. Realizacija potencii osnov sushhestvitel'nogo v sovremenom anglijskom slovoslozhenii: avtoref. dis. ... kand. filol. nauk: 10.02.04 / N.A. Janko. – Kiev, 1978).

16. Adams Valerie Complex Words in English. – Harlow: Longman, 2001.

17. Aronoff M. The relevance of productivity in a synchronic theory of word-formation. Historical morphology. ed. J. Fisiak. – The Hague: Mouton, 1980. – P. 71-83.

18. Cannon G. Historical Change and English Word Formation. – New York and Bern: Lang, 1987.

19. Wilde O. The Picture of Dorian Gray. – M.: Progress Publ., 1993. – 235 p.

20. Steinbeck J. Of mice and men. – California, 1937. – 112 p.

21. Martel Ya. Life of Pi. – L., 2001. – 356 p.

УДК 811.111'342.9:81'27

СПЕЦИФІКА АКТУАЛІЗАЦІЇ ТЕМПОРАЛЬНИХ ОЗНАК АНГЛІЙСЬКОГО МОВЛЕННЯ: ФІЗИЧНИЙ І ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТИ

Деркач Н.В.

Україна, м. Чернігів

У статті витлумачено поняття «темп мовлення» і «швидкість вимови», висвітлено психофізіологічні засади їхньої кореляції. Розглянуто специфіку варіативності темпових показників та її чинники.

Ключові слова: темп мовлення, швидкість вимови, інтоногрупа, пауза, ритм.

В статті истолкованы понятия «темп речи» и «скорость произношения», освещены психофизиологические основы их корреляции. Рассмотрена специфика вариативности показателей темпа и ее факторы.

Ключевые слова: темп речи, скорость произношения, интоногруппа, пауза, ритм.

In the article the notions of "speech tempo" and "articulation rate" are discussed and psychophysiological bases of their correlation are elicited. The specificity of tempo showings variability and its factors are viewed.

Keywords: speech tempo, articulation rate, tone-unit, pause, rhythm.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвиток комп'ютерних технологій суттєво розширює можливості науковців щодо інструментальної обробки експериментального масиву текстів різного стилістичного спрямування. Проте для формування чітких і несуперечливих алгоритмів акустичного аналізу інтонації висловлення, у тому числі її темпорального компонента, необхідні систематизація, критичний розгляд і послідовна інтерпретація накопичених під час лінгвістичних досліджень емпіричних даних та їх відповідне уточнення.

Виклад основного матеріалу. Поняття темпу типowo асоціюється з темпоральною підсистемою інтонації. Основою для ідентифікації її елементів є тривалість в одиницю часу, проте щодо їхньої номенклатури існують певні розбіжності. Зокрема, досить часто в цій сукупності об'єднуються паузація і феномен часової характеристики мовлення, аспектами або корелятами якого є фізична тривалість мовленнєвого сигналу та сприйманий темп вимови різних сегментів [1, с. 201–202; 2, с. 9; 3, с. 45–50]. Розширений перелік таких корелятивів представлений у праці Л.П. Блохіної [4, с. 21–22] і включає, окрім *фізичного* (акустичного) та *перцептивного* (слухового), також *фізіологічний* (артикуляційний), пов'язаний із часовою організацією артикуляційних і фонаційних жестів, і

лінгвістичний (функціональний), заснований на функціональній інтерпретації мовленнєвого сигналу в системі мови. Оскільки мовець цілком здатний формувати темп мовлення згідно зі своїм наміром, [5, с. 54], доречним виглядає виокремлення також *прагматичного аспекту темпу*. Додатковим компонентом темпоральної просодичної підсистеми іноді вважається *емфатична довгота*, під якою розуміють різке збільшення тривалості одного чи декількох звуків через їхнє «розтягнення» порівняно з середніми показниками при конкретному темпі мовлення [6, с. 139–141; 7, с. 68].

Темп мовлення традиційно розглядають, [8, с. 472] як швидкість протікання мовлення в часі, його прискорення або сповільнення, що зумовлює ступінь напруження артикуляційного апарату мовця та виразність сприйняття повідомлення на слух. З поданого визначення стає очевидною комплексність природи зазначеного феномену, який знаходить своє вираження на фізичному й психофізіологічному рівнях. Як наслідок, виникає потреба у відповідному уточненні термінології, що позначає розглядуване явище. Зокрема, для маркування швидкості варіацій змінної фізичної величини в часі, яка обчислюється відношенням зміни цієї величини до проміжку часу, протягом якого вона відбулася, вбачається доцільним уживати термін «швидкість вимови» (далі – ШВ). ШВ піддається об'єктивному інструментальному вимірюванню із застосуванням електронного обладнання. Натомість суб'єктивний аспект генерування мовцем і сприйняття слухачем варіацій ШВ мовленнєвого повідомлення ґрунтується на психофізіологічних особливостях людини і позначається терміном «темп мовлення» (далі – ТМ) [9, с. 2; 10, с. 16–17; 5, с. 6–7]. Тут у роботі поняття «ШВ» і «ТМ» використовуватимуться нами відповідно до суті позначуваних явищ, а поняття «темп» – там, де можливе їх сумісне вживання.

Як відомо, у фізичному сенсі мовленнєве спілкування є передачею повідомлення мовцем у вигляді своєрідного коду, що являє собою сукупність частотних, силових, темпоральних і спектральних ознак, які далі вловлюються й інтерпретуються слухачем [11, с. 12]. Дані експериментальних досліджень, наведені, зокрема А.М. Антиповою, [12, с. 17], дозволяють припустити, що сприйняття слухачем певних змін в акустичному сигналі як варіативності ТМ має психогенетичну природу, оскільки людина адекватно розпізнає перепади темпу повідомлення навіть, якщо не знає конкретної мови. Там же висловлюється припущення [12] про те, що така здатність пов'язана з орієнтацією слуху

на середній показник при сприйнятті послідовності сегментів у часі, які утворюють певну ритмічну структуру.

Поширеним є також твердження [12, с. 18-19; 13, с. 156-157; 6, с. 72], що психофізіологічні властивості людини, наприклад, особливості запам'ятовування, аналітико-синтетичні можливості нервової системи, природний ритм дихання тощо зумовлюють вироблення чіткого внутрішнього стандарту для темпу й ритму, який вона здатна утримувати незалежно від зовнішніх умов. Така універсальна одиниця часу, властива людині незалежно від того, якою мовою вона говорить, дорівнює 160 ± 20 мс і відповідає швидкості реакції мозку, коли його імпульси досягають семи і більше герц, й мовлення переходить з латентної в актуальну фазу [12, с. 18].

Оскільки визначення як ТМ, так і ШВ засноване на співставленні отриманих перцептивних або акустичних даних з певним усередненим показником, можна було б сподіватися на певний рівень кореляції результатів. Натомість вони демонструють, що зв'язок між фізичними змінами ШВ і сприйнятою варіативністю ТМ далеко не є прямолінійним, і акустичні дані можуть парадоксально суперечити сприйняттю [7, с. 70]. Таку невідповідність пояснюють впливом на перцепцію часу внутрішніх біологічних ритмів організму, унаслідок чого, наприклад, у слухача з'являється суб'єктивне враження про ізохронність певних мовленнєвих одиниць, яка не підтверджується точними вимірами. Дійсно, явища, сприйняті як ізохронні, можуть дещо варіюватися за тривалістю і до певного порогового значення сприймаються як рівні [12, с. 12–13, 22; 14, с. 51]. Аналогічно, ефект сприйняття прискорення ТМ пов'язаний не лише з об'єктивними змінами у тривалості, а й із фіксацією слухачем підвищення рекурентності елізій, асимілятивних процесів, варіювання кількості і тривалості пауз [5, с. 41].

Вочевидь, окремі викривлення відношень усередині інформаційної системи непомітні для сприйняття внаслідок її надлишковості, а також суттєвого впливу на перцепцію з боку конкретної мовної системи і смислу мовленнєвого повідомлення, який підтверджується певною варіативністю сприйняття мовленнєвого і немовленнєвого матеріалу [15]. Зокрема ритмогрупи в діапазоні 200–615 мс більшість аудиторів сприймає як ізохронні на мовному матеріалі та як різні – на немовному [12, с. 24]. Факт компенсації слухачем змін у ШВ пов'язують із дією позамовних і фонетичних (ритмічних) обмежень [5, с. 54].

Вартою особливої уваги є гіпотеза [12, с. 17; 16, с. 145–151] щодо функціонування людського мовлення в межах своєї часової сітки з базовим періодом в 200 мс, який приблизно дорівнює складу. Мови зі складовим ритмом ефективно застосовують таку мінімальну складову артикуляційну програму, натомість англійській мові з її акцентним ритмом властиве використання дещо подовженої часової сітки на основі ритмогрупи, максимальні показники якої не перевищують 1 с. Як відомо, ритмогрупа – основа ритмічної ієрархії в англійській мові і, на відміну від складу, є досить періодичною, стійкою у плані сумірності й переважно смисловою одиницею та легко виокремлюється у різновидах текстів [12, с. 12–13, 103, 110].

Зазначимо також, що в наукових працях (див. напр. [6, с. 135–136]) неодноразово зверталася увага на тісний зв'язок між сприйняттям ТМ і ритмічною структурою озвученого тексту. Зокрема Н. В. Черемісіна [13, с. 156–157] зауважує, що в межах речення суттєві перепади темпових показників пов'язані, насамперед, зі специфікою його ритмічної будови. Так само, оскільки регулятором ритму є часова сумірність, стабільність темпу сприяє однорідності ритму і відіграє суттєву роль в ритмічній організації [12, с. 51, 111; 2, с. 9]. У цілому, зважаючи на яву близькість природи явищ темпу й ритму, при розробці методики обчислення швидкості англійської вимови зазначені мовні особливості мають бути враховані.

Ієрархічно вищий, типовий для всіх мов ступінь часової періодизації представлений інтоногрупою або фразою і становить 2-3 с (один дихальний цикл) [12, с. 19]. Така тривалість інтоногрупи достатня для формування певного елемента смислу і є цілком зручною для сприйняття, оскільки її легко охопити за часом та співставити з іншими синтагмами [там само, с. 62]. Це робить інтоногрупу оптимальною психолінгвістичною одиницею декодування й кодування мовлення [17, с. 538] і мінімальною одиницею членування його потоку [18, с. 184–185].

Слід додати, що темпоральна структура інтоногруп також характеризується ізохронністю, і при зміні їхньої величини однорідний часовий стандарт зберігається завдяки варіативності ШВ й пауз [13, с. 153; 3, с. 45–47]. При цьому логічні паузи після інтоногрупи чи фрази тяжіють до попереднього мовленнєвого матеріалу, а паузи хезитації – до наступного [19, с. 236–242; 12, с. 48]. Натомість для висловлень ізохронність не є типовою, оскільки їхня тривалість зумовлена множиною лінгвальних, позалінгвальних і прагматичних факторів [20, с. 16]. Таким чином, є підстави для висновку, що в англійській мові ізохронність як явище

функціонує, передусім, на рівні ритмо- та інтоногруп і не притаманна, з одного боку, ієрархічно нижчій одиниці – складу і, з другого, – ієрархічно вищій одиниці – висловленню.

Викладену вище гіпотезу про існування певних універсальних часових структур побічно підтверджують дані [21, с. 102] щодо швидкості зникання сенсорного сліду від акустичної інформації, яка потрапляє до мозку. Зокрема час зберігання звукових сегментів становить приблизно 250 мс, а модифікації частоти основного тону зберігаються довше – 1-2 с. Така варіативність пов'язана з різним обсягом акустичної інформації, яку містять спектральні характеристики звуків та ліній частотного контуру, а також із тим, що розпізнавання засобів сегментного й надсегментного рівнів базується на різних процесах кодування.

Отже, при сприйнятті послідовності сегментів слухач орієнтується на певну середню величину і сприймає таку послідовність як певну ритмічну структуру [14, с. 51]. При цьому, як зазначає Л. К. Цеплітіс [6, с. 135-136], ефект темпу створюється не лише часовими співвідношеннями сегментів в мовленнєвому сигналі, а й явищами психічними, конситуативними. Зокрема уявлення людини про середній ТМ зумовлене особистим досвідом мовця щодо реалізації сегментних та надсегментних характеристик у мовленні і сприйняття їх на слух, який формується під впливом рідної мови з типовими для неї темпоральними структурами [17, с. 542; 13, с. 156-157]. Не менш важливим фактором є сприйняття відносності ТМ в межах конкретного мовленнєвого повідомлення, де одиниці в контрасті сприймаються як різні за темпом, але, з огляду на загальномовні або індивідуальні стандарти, належать до одного рівня, наприклад, помірному [2, с. 107-108].

Очевидно, що статистично значущі відхилення від індивідуальної норми темпу, яку має кожна людина, корелюють з відповідними змінами в значенні, які мовець, свідомо чи підсвідомо, намагається донести [22, с. 129; 23, с. 85–86]. Згідно з експериментами, [7, с. 71], мінімальним порогом для таких змін є збільшення чи зменшення показників тривалості порівняно з попереднім мовленнєвим відрізком у 1,3 рази, хоча в окремих випадках інформанти не реагували на зміни в 1,8 рази. Таке ігнорування темпових змін може бути пов'язане з відсутністю в інтоногрупі суттєвої для слухача інформації, наявністю довгої паузи, впливом на сприйняття темпу інших просодичних підсистем, а також дією закону ізохронності. При швидкому прослуховуванні темп вирівнюється, й аудиторі не сприймають темпові варіації або, навпаки, помічають зміни

там, де їх немає, особливо якщо спеціально орієнтовані на аналіз темпу [6, с. 133-136; 7, с. 71].

Залежно від цілей аналізу ШВ її можна вимірювати на рівні окремих інтоногруп, висловлень або цілого тексту чи мовленнєвої партії. На думку Дж. Левера [17, с. 539], при вимірюванні ШВ окремого висловлення (articulation rate), не варто брати до уваги незаповнені паузи, проте слід урахувати нелінгвістичний мовленнєвий матеріал, на кшталт заповнених пауз і подовження складів. Натомість сумарна ШВ мовленнєвої партії (speaking rate), охоплює ШВ усіх висловлень, які до неї входять, і при її обчисленні необхідно додавати також незаповнені паузи між висловленнями. За одиницю вимірювання ШВ висловлення пропонується обрати кількість складів за секунду, а ШВ мовленнєвої партії – кількість слів за хвилину. У праці Ю. Дубовського [7, с. 67] відповідні різновиди іменуються пофразним темпом і глобальним темпом або текстохрономом, що являє собою сукупність темпорально-паузальних характеристик усного повідомлення.

Ідейно близькими до наведеної класифікації є погляди автора праці [24, с. 2–3], який пропонує під швидкістю мовлення (*speech rate*) розуміти її варіації в межах невеликих ділянок, очевидно, інтоногруп, і далі оцінювати такі зміни на фоні цілих висловлень та мовленнєвих партій. Натомість темп тут розглядається ширше порівняно зі швидкістю мовлення й у безпосередньому наближенні до ритму, як один з його компонентів, і рекомендується аналізувати його у межах конкретних висловлень, де є паузи, подовження сегментів, ділянки зі стакатоподібним ритмом тощо.

Оскільки темп визначається швидкістю, з якою реалізуються конкретні сегменти (звуки, складні слова, фрази і довгі фрагменти) [1, с. 201], доцільним видається розгляд особливостей її варіативності. Так, тривалість англійських звуків визначається, насамперед, їхньою артикуляційною специфікою (наприклад, стабільність артикуляції, ряд, підйом, характер завершення – для голосних, спосіб утворення перепони – для приголосних) [14, с. 46–49]. При цьому для формування ШВ важливішою вважається тривалість голосних, особливо наголошених, порівняно з приголосними [3, с. 46]. Слід також зауважити, що зміни ШВ не впливають суттєво на спектр звуків, хоча при швидкій ШВ спостерігається незначне зменшення площі голосних звуків [10, с. 23].

У мовленні тривалість звуків корегується під впливом позиції у фразі (наприклад, подовження голосного у фінальному складі перед паузою тощо [9, с. 2]) і ритмічній структурі, наголосу, фонетичного контексту [4,

с. 28]. Зазначені фактори, разом із іншими, є важливими також і для тривалості складів. Зокрема, усічений (*clipped*) склад сприймається як прискорений, вимовляється дуже напружено і часто є ядерним складоносцем. Сповільненим видається розтягнений (*drawled*) склад, де збільшення часу звучання всіх звуків сприяє вираженню емоції або відображає невпевненість чи вагання [9, с. 39–40]. У затриманому (*held*) складі спостерігається емоційне збільшення часу лише на початковому приголосному (наприклад, затримка фази екскурсії у зімкненого приголосного). Скорочені та розтягнені склади зустрічаються у всіх видах мовленнєвої діяльності, а затримані стилістично обмежені спортивними коментарями й оголошеннями [2, с. 108].

Поширеною є думка про те, що ТМ варіює не на рівні цілих висловлень, а, скоріше, від інтоногрупи до інтоногрупи, які їх складають [20, с. 21–22; 18, с. 218; 6, с. 131–132]. При цьому прискорених і сповільнених інтоногруп виявляється досить небагато на тлі ділянок із помірним темпом [13, с. 156–157]. У цілому, ТМ у межах самих інтоногруп є доволі рівномірним й аудиторі усвідомлюють і констатують варіації у ТМ попередньої інтоногрупи порівняно з іншими на стику з новою інтоногрупою або на її початку. Проте вони помічають лише частину об'єктивних фізичних змін темпу, і їхні враження не завжди співпадають [6, с. 131–133].

Звичайно, вимірювання демонструють певну варіативність ШВ у межах інтоногрупи, яка пояснюється специфікою її ритмічної будови та позицією у висловленні [13, с. 156–157]. Зокрема за даними Дж. Левера [17, с. 532], англійській мові властиві зміни ШВ в межах початкової та кінцевої ритмогруп інтоногрупи, порівняно з помірним темпом її решти. Однак з цього приводу Н.Д. Светозарова зазначає, що доцільно залишити поняття темпу для інтоногруп і висловлень, а щодо слів і складів прийнятніше використовувати поняття просодичної тривалості [3, с. 48].

Стабільний, простий темп типовий для односкладових і багатоскладових структур [2, с. 108]. Натомість варіативний, складний темп пов'язується із наявністю багатоскладових і коротких слів і функціонує на довших ділянках, що містять не менше 20–40 складів [25, с. 94–107; 12, с. 48; 3, с. 114]. Наприклад, темп висловлень у публічних виступах має хвилеподібну динаміку: прискорення на початку, поступове сповільнення, прискорення, що не перевищує ініціальних показників, сповільнення і, зрештою, суттєве прискорення темпу наприкінці. Сповільнений початок фрази, навпаки, програмує її сповільнене завершення [20, с. 20]. Утім, як зазначає Дж. Левер [17, с. 544], в

англійській мові подовження перших складів не типово і реалізується у висловленнях, що вимовляються ізольовано або розмежовані паузами. У праці А.М. Антипової [12, с. 54], навпаки, стверджується, що початковій ритмогрупі властива збільшена тривалість. Така розбіжність експериментальних даних потребує подальшої перевірки.

Певне сповільнення ШВ в центрі інтоногрупи є досить типовим, а наприкінці, на затакті, узагалі є інваріантною ознакою темпорального контуру англійського висловлення і заохочує співрозмовника до комунікації [3, с. 49, 154–155; 17, с. 544; 5, с. 29]. Сповільнення ШВ наприкінці інтоногрупи демонструє її цілісність і є засобом, хоча й маргінальним, делімітації мовленнєвого потоку на інтонаційні одиниці, поряд із мелодичним та енергетичним контурами [2, с. 109; 12, с. 97].

Можливе також наростання ТМ, наприклад, від *lentissimo* до *lento*, від *lento* до помірною, від помірною до *allegro* і від *allegro* до *allegro* або сповільнення темпу (*rallentando*) у зворотному порядку [2, с. 108]. Наявність у висловленні двох і більше потужних часових точок іменується у праці Н.Д. Светозарової [3, с. 114] двовершинною темпоральною структурою.

Як зауважує Дж. Левер [17, с. 544], лінійне прискорення темпу від середнього до швидкого відбувається, коли тривалість усього речення пропорційно розподілена по всьому висловленню. Для англійської мови типові нелінійні зміни, коли загальний темп висловлення збільшується завдяки скороченню ненаголошених складів, реорганізації структури складу або сукупності цих явищ.

Найбільш поширеною є трирівнева диференціація ТМ на повільний, помірний (*normal*) і швидкий [1, с. 201; 27, с. 41]. Однак, під час опису результатів фонетичних експериментів часто використовується і п'ятирівнева шкала оцінки темпу, яка включає його повільний, сповільнений, помірний (або середній), прискорений і швидкий різновиди [22, с. 97–98; 17, с. 158, 541] або, інакше, дуже повільний (*lentissimo*), повільний (*lento*), помірний, швидкий (*allegro*) і дуже швидкий (*allegro*). Утім, дуже повільний і дуже швидкий різновиди ТМ зустрічаються значно рідше, ніж швидкий і повільний [26, с. 41]. Цікаво також відзначити, що загалом прискорений темп зустрічається в мовленні втричі частіше, ніж сповільнений [2, с. 108], а отже, мовець схильний, скоріше, прискорювати темп свого мовлення, аніж уповільнювати його.

Застосування п'ятирівневої шкали оцінки ШВ дозволяє суттєво деталізувати опис результатів електроакустичних вимірювань. Проте під

час перцептивного аналізу ТМ із залученням інформантів такий підхід навряд чи є виправданим, оскільки відомо, що, чим дрібнішою є запропонована аудитору класифікація, тим менш однорідними і надійними є отримані результати [4, с. 94]. Психологічно інформантам легше сприймати трирівневу шкалу. Ця теза узгоджується з ідеєю, що смислова парадигма людини базується в основі своїй на поняттях протилежностей, і в її уявленні суперечлива реальність оточуючого світу відображається як сукупність одномірних діалектичних протиріч на кшталт «вічність – миттєвість», «прекрасний – огидний» тощо і проміжної стадії, де різниця між цими полярними поняттями нейтралізується [27, с. 153, 188].

Отже, часові характеристики мовлення виявляють себе на фізичному рівні як тривалість конкретних мовленнєвих одиниць (звуків, складів, ритмогруп тощо) та пауз у часі. У ході електроакустичного аналізу найпоширенішими способами оцінки швидкості реалізації мовленнєвого повідомлення є обчислення кількості мовленнєвих сегментів за одиницю часу (наприклад, звуків, складів за секунду) та середньої тривалості подібних сегментів за одиницю часу (секунду або мілісекунду) у межах певної ділянки мовленнєвого повідомлення [6, с. 126]. Оптимальним видається, скоріше, другий спосіб, оскільки він дає можливість врахувати ритміко-інтонаційну і комунікативну ієрархію мовленнєвого повідомлення й когнітивні механізми людського мислення. Саме тому його результати мають більше шансів для кореляції з отриманими під час аудитивного аналізу даними щодо сприйняття ТМ слухачем.

Зрозуміло, що ефективність методики обчислення ШВ англійської вимови безпосередньо залежить від адекватності вибору базової одиниці – носія темпу. Оскільки експериментальні дані демонструють особливу спорідненість темпу і ритму, логічно вести пошук такої одиниці у площині перетину цих двох підсистем інтонації. При цьому виникає питання щодо універсальності такого носія чи його специфічності для конкретної мови, адже існують мови зі складовим та акцентним ритмом, а серед останніх варіюють правила розподілу наголосів у фразі. Зокрема, в англійській мові базовою одиницею акцентного ритму є ритмогрупа, що складається з наголошеного складу й ненаголошених, які тягнуть до нього.

У межах інтоногрупи ритмогрупи мають тенденцію до ізохронності, й реальні відмінності в тривалості у діапазоні 200–615 мс компенсуються, тому здається, що темп розподілений досить рівномірно. Тут слід звернути

особливу увагу на окремі різновиди пауз, зокрема логічні – вочевидь, з-поміж інших своїх функцій вони слугують регулятором розмірності ритмогруп, наприклад, утворюють окрему ритмогрупу, або компенсують попередню до ізохронності з рештою. Контраст тривалості попередніх інтоногруп сприймається у межах висловлення й фіксується слухачем переважно на стику з новою інтоногрупою або на її початку. Подолання дії закону ізохронності мовленнєвих одиниць (ритмогруп й інтоногруп) відбувається при різниці у тривалості щонайменше в 1,3 рази й під дією низки додаткових факторів, до яких належать підвищення рекурентності елізій і асиміляцій, чітка вимова складів, варіювання кількості й тривалості пауз тощо.

Висновки. У цілому, на основі вже існуючих у фонетиці даних можна припустити наявність певних інваріантних темпоральних контурів різної конфігурації, які функціонують на рівні інтоногрупи, висловлення, тематичних блоків тексту, цілого тексту. Сприйняття варіацій ТМ чи їхнє ігнорування зумовлюється також смисловою структурою мовленнєвого повідомлення й внутрішньою мотивацією слухачів. Так, вони типово помічають лише частину об'єктивних змін темпу, наприклад, ігнорують їх, якщо в тексті відсутня цікава інформація й при швидкому прослуховуванні, або, навпаки, помічають зміни там, де вони несуттєві, особливо, якщо спеціально орієнтовані на аналіз темпу. Також, враження аудиторів не завжди співпадають.

Наступним кроком у вивченні специфіки темпу англійського мовлення вбачається огляд його функціональних особливостей з позицій енергетичної теорії мовлення, формування методики аналізу ШВ в опорі на виявлені особливості взаємодії темпу й ритму та експериментальна перевірка її адекватності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бровченко Т.О. Фонетика англійської мови (контрастивний аналіз англійської та української вимови): Підручник. – 2-ге вид., переробл. та доп. / Т.О. Бровченко, Т.М. Корольова. – Миколаїв: Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2006. – 300 с. (Brovchenko T.O. Fonetyka anhlіjskoi movy (kontrastyvnyy anal z anhlіjskoi ta ukraynіjskoi vymovy): Pidručnyk. – 2-he vyd., pererobl. ta dop. / T.O. Brovchenko, T.M. Korolіova. – Mykolajiv: Vyd-vo MDHU im. Petra Mohyly, 2006. – 300 s.)
2. Антипова А.М. Система англійської речової інтонації: Учеб. пособие для вузов / А.М. Антипова. – М.: Изд-во «Высшая Школа», 1979. – 131 с. (Antipova A.M. Sistema angliyskoy rechevoy intonatsii: Ucheb. posobie dlya vuzov / A.M. Antipova. – M.: Izd-vo «Vysshaya Shkola», 1979. – 131 s.)
3. Светозарова Н.Д. Интонационная система русского языка / Наталия Дмитриевна Светозарова. – Л.: Изд-во Ленинградского университета,

1982. – 175 с. (Svetozarova N.D. Intonatsionnaya sistema russkogo yazyika / Nataliya Dmitrievna Svetozarova. – L.: Izd-vo Leningradskogo universiteta, 1982. – 175 s.)

4. Блохина Л.П. Методика анализа просодических единиц речи: Методические рекомендации / Л.П. Блохина, Р.К. Потапова. – М.: МГПИИЯ имени М. Тореца, 1977. – 85 с. (Blohina L.P. Metodika analiza prosodicheskikh edinitz rechi: Metodicheskie rekomendatsii / L.P. Blohina, R.K. Potapova. – M.: MGPIIYa imeni M. Toreza, 1977. – 85 s.)

5. Trouvain J. Tempo Variation in Speech Production: Implications in Speech Synthesis / Jürgen Trouvain. – Saarbrücken: Hodder Education, 2003. – 130 p.

6. Цеплитис Л.К. Анализ английской речевой интонации / Л. К. Цеплитис. – Рига: Изд-во «Зинатне», 1974. – 270 с. (Tseplitis L.K. Analiz angliyskoy rechevoy intonatsii / L. K. Tseplitis. – Riga: Izd-vo «Zinatne», 1974. – 270 s.)

7. Дубовский Ю.А. Анализ интонации усного текста и его составляющих / Ю.А. Дубовский. – Мн: Изд-во «Выш. школа», 1978. – 137 с. (Dubovskiy Yu.A. Analiz intonatsii usnogo teksta i ego sostavlyayuschih / Yu.A. Dubovskiy. – Mn: Izd-vo «Vyish. shkola», 1978. – 137 s.)

8. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов / О.С. Ахманова. – [Изд. 2-е, стер.] – М.: Сов. энциклопедия, 1969. – 608 с. (Ahmanova O.S. Slovar lingvisticheskikh terminov / O.S. Ahmanova. – [Izd. 2-e, ster.] – M.: Sov. entsiklopediya, 1969. – 608 s.)

9. Cruttenden A. Intonation / Alan Cruttenden. – Cambridge: CUP, 1995. – 216 p.

10. Потапова Р.К. Язык, речь, личность / Р.К. Потапова, В.В. Потапов. – М.: Изд-во «Языки славянской культуры», 2006. – 496 с. (Potapova R.K. Yazyik, rech, lichnost / R.K. Potapova, V.V. Potapov. – M.: Izd-vo «Yazyiki slavyanskoy kulturyi», 2006. – 496 s.)

11. Артёмов В.А. Метод структурно-функционального изучения речевой интонации / В.А. Артёмов. – М.: Изд-во «Наука», 1974. – 160 с. (ArtYomov V.A. Metod strukturno-funktionalnogo izucheniya rechevoy intonatsii / V.A. ArtYomov. – M.: Izd-vo «Nauka», 1974. – 160 s.)

12. Антипова А.М. Ритмическая система англійської мови: Учеб. пособие для педагогических институтов / Антонина Михайловна Антипова. – М.: Изд-во «Высш. Школа», 1984. – 119 с. (Antipova A.M. Ritmicheskaya sistema angliyskoy rechi: Ucheb. posobie dlya pedagogicheskikh institutov / Antonina Mihaylovna Antipova. – M.: Izd-vo «Vyishh. Shkola», 1984. – 119 s.)

13. Черемисина Н.В. Русская интонация: поэзия, проза, разговорная речь / Нинель Васильевна Черемисина. – М.: Изд-во «Русский язык», 1982. – 207 с. (Cheremisina N.V. Russkaya intonatsiya: poeziya, proza, razgovornaya rech / Ninel Vasilevna Cheremisina. – M.: Izd-vo «Russkiy yazyik», 1982. – 207 s.)

14. Златоустова Л.В. Общая и прикладная фонетика: Учебн. пособие / Л.В. Златоустова, Р.К. Потапова, В.Н. Трунин-Донской. – М.: Изд-во МГУ, 1986. – 304 с. (Zlatoustova L.V. Obschaya i prikladnaya fonetika: uchebn. posobie / L.V. Zlatoustova, R.K. Potapova, V.N. Trunin-Donskoy. – M.: Izd-vo MGU, 1986. – 304 s.)

15. Каспарова М.Г. Восприятие паузы: Автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / М.Г. Каспарова. – Москва, 1964 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.childpsy.ru/dissertations/id/18669.php>. (Kasparova M.G. Vospriyatie pauzy: Avtoref. dis. ... kand. psihol. nauk : 19.00.07 / M.G. Kasparova. – Moskva, 1964 [Elektronnyy resurs]. – Rezhim dostupa: <http://www.childpsy.ru/dissertations/id/18669.php>).

16. Винарская Е.Н. Закономерности распада произвольных артикуляторных навыков русской речи при некоторых очаговых поражениях головного мозга / Е.Н. Винарская // Теоретическая фонетика и обучение произношению: Посв. А.А. Реформатскому в связи с его 75-летием. – М.: УДН, 1975. – С. 145–151. (Vinarskaya E.N. Zakonomernosti raspada proizvolnykh artikulyatornykh navyikov russkoy rechi pri nekotorykh ochagovykh porazheniyah golovnoy mozga / E.N. Vinarskaya // Teoreticheskaya fonetika i obucheniye proiznosheniyu: Posv. A.A. Reformatskomu v svyazi s ego 75-letiem. – M.: UDN, 1975. – S. 145–151).

17. Laver J. Principles of Phonetics / John Laver. – Cambridge: Cambridge University Press, 1994. – 707 p.

18. Бондарко Л.В. Фонетика спонтанной речи / Бондарко Л.В., Вербицкая Л.А., Гейльман Н.И. и др. / Под ред. Светозаровой Н.Д. – Л.: Изд-во Ленинградского университета, 1988. – 248 с. (Bondarko L.V. Fonetika spontannoy rechi / Bondarko L.V., Verbitskaya L.A., Geylman N.I. i dr. / Pod red. Svetozarovoy N.D. – L.: Izd-vo Leningradskogo universiteta, 1988. – 248 s.).

19. Henderson A. Temporal Patterns of Cognitive Activity and Breath-control in Speech / Alan Henderson, Frieda Goldman-Eisler, Andrew Skarbak // Language and Speech. – 1965. – 8(4). – P. 236–242.

20. Аксенова Г.Н. К проблеме временной организации единиц речи / Г.Н. Аксенова // Просодия устного текста. Сборник научных трудов. – Вып. 298. – М., 1987. – С. 14–23. (Aksenova G.N. K probleme vremennoy organizatsii edinitz rechi / G.N. Aksenova // Prosodiya ustnogo teksta. Sbornik nauchnykh trudov. – Vyip. 298. – M., 1987. – S. 14–23).

21. Потапова Р.К. Средства фонетического членения речевого потока в немецком и русском языках: Учебное пособие / Р.К. Потапова, Л.П. Блохина. – М.: МГПИИЯ имени М. Тореца, 1986. – 115 с. (Potapova R.K. Sredstva foneticheskogo chleneniya rechevogo potoka v nemetskom i russkom yazykakh: Uchebnoe posobie / R. K. Potapova, L.P. Blohina. – M.: MGPIIYA imeni M. Toreza, 1986. – 115 s.).

22. Калита А.А. Фонетичні засоби актуалізації смислу англійського емоційного висловлювання: Монографія / Алла Андріївна Калита. – К.: Вид-во КДЛУ. – 2001. – 351 с. (Kalita A.A. Fonetichni zasobi aktualizatsiyi smislu angliskogo emotslyynogo vislovyuvannya: monografiya / Alla Andriyivna Kalita. – K.: Vid-vo KDLU. – 2001. – 351 s.).

23. Борисова Л.В. Теоретическая фонетика английского языка: Учебное пособие для институтов и факультетов иностранного языка / Л.В. Борисова, А.А. Метлюк. – Мн.: Изд-во «Высшая школа», 1980. – 144 с. (Borisova L.V. Teoreticheskaya fonetika angliskogo yazyuka: Uchebnoe posobie dlya institutov i fakultetov inostrannogo yazyuka / L.V. Borisova, A.A. Metlyuk. – Mn.: Izd-vo «Vysshaya shkola», 1980. – 144 s.).

24. Schnoebelen T. The Social Meaning of Tempo / Tyler Schnoebelen. – Saarbrücken: Hodder Education, 2008. – 44 p.

25. Goldman-Eisler F. On the variability of the Speed of Talking and on Its Relation to the Length of Utterances in Conversations / Frieda Goldman-Eisler // British Journal of Psychology. – 1954. – V. 45(2). – P. 94–107.

26. Нушикян Э.А. Теоретические проблемы интонации английского языка / Э.А. Нушикян. – Одесса: ОГУ имени И.И. Мечникова, 1976. – 76 с. (Nushikyan E.A. Teoreticheskie problemy intonatsii angliyskogo yazyuka / E.A. Nushikyan. – Odessa: OGU imeni I.I. Mechnikova, 1976. – 76 s.).

27. Клименюк А.В. Знание, познание, когниция: Монография / Александр Валерианович Клименюк. – Тернопіль: Вид-во «Підручники і посібники», 2010. – 304 с. (Klimenyuk A.V. Znanie, poznanie, kognitsiya: Monografiya / Aleksandr Valerianovich Klimenyuk. – Ternopil: Vyd-vo «Pidruchniki i posibniki», 2010. – 304 s.).

